

**İLÂHİYAT FAKÜLTELERİ XIV. KELÂM ANABİLİM DALI
KOORDİNASYON TOPLANTISI VE “KELÂMCILARA GÖRE
KUR’ÂN’DAKİ DİĞER DİNLER” SEMPOZYUMU**

29–30 HAZİRAN – 1 TEMMUZ 2009
SAMSUN

Arş.Gör. Ayşe Nur YAZICI

Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

yazici.aysenur@gmail.com

Farklı dinlere mensup kişilerin aynı ortamlarda bir arada bulunması, beraber yaşaması günümüzde kaçınılmaz bir durum haline gelmiştir. Bu durumda diğer din mensuplarıyla olan ilişkilerimizde nasıl bir tavır takınmamız gerektiği bir problem olarak ortaya çıkmaktadır. Bizleri farklı ümmetler halinde yaratan, her birimiz için ayrı birer şeriat belirleyen Yüce Allah, birbirimizle olan ilişkilerimizde nasıl davranacağımız konusunda yol göstermektedir.

Diğer din mensuplarıyla iletişimi doğru kurabilmenin ilk adımı, şüphesiz, onlara ilişkin doğru bilgi elde etmektir. Bu konuda temel kaynağımız olan Kur’an-ı Kerim’de diğer din mensuplarından nasıl bahsettiğine, neleri eleştirdiğine, neleri tasdik ettiğine dikkate ederek bir davranış modeli geliştirmek mümkündür.

İslam tarihinde Müslümanların diğer din mensuplarıyla diyalogları Hz. Peygamber zamanında başlamıştır. Peygamberimiz; en önemli görevi olan tebliği yapabilmek için zorunlu olan diyalogu kullanmış, ötekilerle ya bizzat veya mektupları ve ashâbı vasıtasıyla temas kurmuş, onları önce İslam’a, bu olmazsa sulha ve antlaşmaya, bazı konularda işbirliğine davet etmiş, gerektiği zaman temsilcilerle tartışmıştır.¹ Peygamberimizden sonra da bu diyalog süreci devam etmiş, diğer din mensuplarıyla sürekli birlikte olma, onların dinlerine karşı İslam’ı savunma ve onların İslam’a yönelik eleştirilerine karşı aklî deliller getirme sonucu Kelâm ilmi doğmuş, bu diyalog süreci Kelâmcıların faaliyetleriyle farklı bir düzleme taşınmıştır. Abbasiler döneminde yabancı ülkelere gönderilen elçilerin Kelâmcılardan seçilmesi de diyalog sürecinin daha çok Kelâmcılar tarafından yürütüldüğünün bir kanıtıdır.

¹ Karaman, Hayretin, “Dinler Arası Diyalog”, www.hayrettinkaraman.net

Günümüzde de “dinler arası diyalog” konusu problem olma özelliğini korumaktadır. Karşımızda duran bu problemi ele almak ve tartışmak için “XIV. Kelâm Anabilim Dalı Koordinasyon Toplantısı ve Kelâmcılara Göre Kur’an’daki Diğer Dinler” adıyla bu yılki sempozyum 29–30 Haziran – 1 Temmuz 2009 tarihleri arasında Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nin ev sahipliği ile Samsun’da gerçekleştirilmiştir. 29–30 Haziran-1 Temmuz 2009 tarihleri arasında Samsun/ Tepe Otel Konferans Salonunda gerçekleştirilen sempozyuma bu yıl, çeşitli ilahiyat fakültelerinden Kelâm Ana Bilim Dalı mensuplarıyla birlikte değişik disiplinlere mensup çok sayıda akademisyen, araştırmacı, öğrenci ve din görevlisi katıldı.

Aşağıda üç gün boyunca takip etme imkanı bulduğumuz sempozyumun programına bir göz gezdirip, konu başlıkları ve izlenimlerle birlikte tebliğlerle ilgili kısa bir değerlendirme yapmaya çalışacağız.

Sempozyumda Sunulan Tebliğlerin Konu Başlıkları:

- Dini Anlamada Yöntem Sorunu: Hasan Hanefi Örneği
- Kadı Abdulcebbar ve Gazzalî’nin Kur’ân ve Din Anlayışlarına Mukayeseli Bir Yaklaşım
- Maturîdî’nin Kur’ân ve Din Anlayışı
- Sâbiiler Meselesi
- İbrahimî Dinler Projesinin Çöküşü
- Erken Dönem Müslüman- Hıristiyan Polemik Geleneği
- Manici Dualizm ve Kelâmcıların Savunusunun Teolojik Temelleri
- Hadisçilerin ve Kelâmcıların Din Anlayışları ve Çağdaş Kelâm
- Orta Öğretim Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersinde Diğer Dinlerin Öğretimi
- Lisans ve Lisans Üstü Derslerin Yeniden Gözden Geçirilmesi
- Genel Değerlendirme ve XV. Kelâm Anabilim Dallar ve Koordinasyon Toplantısının Yapılacağı Yerin ve Sempozyum Konusunun Tespiti

29 HAZİRAN 2009 PAZARTESİ

Sempozyumun açılış konuşmasında ev sahibi ve sempozyum tertip heyeti başkanı Prof.Dr. İsa Doğan, ev sahipliği yapmanın vermiş olduğu onur ve mutluluktan söz ettikten sonra bu toplantıların kelâm dünyası için çok önemli katkıları olduğundan, faydalarının ilerleyen zamanlarda daha net bir şekilde görüleceğinden bahsetti. Ayrıca kelâm ilminin İslam dünyasındaki önemini, İslam bilim dünyasının eski parlak

zamanlarının tekrar kelamcılar sayesinde geri geleceğini ve bunun için öncelikle biz kelamcıların çok çalışmak zorunda olduğumuzu belirtti. Daha sonra Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekan Yardımcısı Prof. Dr. Nihat Dalgın bu tür bilimsel toplantıların bütün ilahiyat camiası için çok faydalı olduğunu belirtti

Sayın Dekan Yardımcısından sonra kürsüye çıkan ve açılış konuşmasını yapan saygıdeğer hocamız Prof. Dr. Hüseyin Atay ayrıntılı konuşmasında çok yararlı bilgiler verdi. Prof. Dr. Hüseyin Atay 1400 yıllık İslam tarihini 6 döneme ayırdığını belirterek bunları şöyle sıraladı: İslam'ın doğuş dönemi, gelişme ve yükseliş dönemleri, duraklama dönemi, gerileme dönemi, yıkılış dönemi ve yeni bir doğuş başlangıcı dönemi. Konuşmasının devamında bu dönemleri tek tek değerlendiren Prof. Dr. Hüseyin Atay, özellikle Kur'an'ın akla ve bilime dayandığını sıklıkla vurguladı. Peygamber ve O'ndan sonra İslam'ın ikinci döneminde bilginin kaynağının akıl ve Kur'an olduğunu, Emeviler ve Abbasîlerin ilk dönemlerinde ictihada ve Kur'an'a dayandığını da belirtti.

Ehlü'd-Diraye – Ehlü'l-Rivaye ayrımı yani akılcılar – lafızcılar ayrımından bahseden Prof. Dr. Hüseyin Atay, Kur'an'ın yaratılmış olup olmadığının bu iki grubun en önemli tartışma konusu olduğunu söyledi. Halife Mütevekkil'in Mu'tezile'yi yasaklamasından sonra akılcılık döneminin kapandığını söyleyen saygıdeğer hocamız , Gazzalî ile birlikte akıldan tamamen uzaklaşıldığını belirtti. Daha sonra Ehlü'r-Rivaye döneminin özelliklerine değinen Prof. Dr. Hüseyin Atay, bu dönemde aklın kullanılmadığını eleştirerek , hadis uydurma faaliyetlerinin de bu dönemde başladığını belirtti. Konuşmasının devamında Kuran'ın akli öncelediğini, aklın yanılmaz olduğunu, onun herkese verilmiş Hidayet-i Amme , Kuran'ın ise Hidayet-i Hasse olduğunu belirtti. "Hadisçiler Kuran'ı ihmal etmişlerdir" diyen hocamız, daha sonra da bunu tasavvufçuların devam ettirdiğini belirtti. Konuşmasının devamında üçüncü asrı değerlendirmeye geçen Prof. Dr. Hüseyin Atay, Maturidi'nin aklın zorunlu hükümlerine zıt ve ters bir vahyin gelmeyeceğini belirttiği düşüncesini dile getirdi. Vacip, muhal, mümkün ayrımı üzerinde duran saygıdeğer hocamız, Maturidi'nin yaptığı bu ayrımın öneminden bahsetti. Son olarak bir hikaye aktaran Prof. Dr. Hüseyin Atay, bütün Müslümanların sözde akli övdüğünü ancak akli kullanmaktan kaçındıklarını belirtti. Aklın şişenin içine hapsedildiğini, artık oradan çıkarılması gerektiğini vurgulayarak konuşmasına son verdi.

3 gün devam eden sempozyumun ilk oturumunun başkanlığını Prof.Dr. Ahmet Akbulut yaptı. Prof. Dr. Ahmet Akbulut girişte iman konusu üzerinde durdu. İmanın ancak bilinç düzeyi yükseltilerek olgunlaştırılabileceğini, imanın hareket verebileceğini ama cevap veremeyeceğini, cevabın bilgi tarafından verilebileceğini belirtti. Din

anlayışında temelde 3 hatanın yapıldığını, bu hataların tevhid anlayışında, peygamberlik anlayışında ve siyaset anlayışında olduğunu belirtti.

Oturumun devamında tebliğ sahibi Prof. Dr. Ramazan Altıntaş “Dini Anlamada Yöntem Sorunu: Hasan Hanefî Örneği” adlı tebliğini sundu. Tebliğinde Hasan Hanefî'nin dini anlamada kullandığı yöntemi ele alan Prof. Dr. Ramazan Altıntaş, Hasan Hanefî'ye göre dinin anlaşılmasında tek, sabit bir yöntem olamayacağını, dinî ilimlerin sosyal ilimler gibi farklı, kendilerine özgü yöntemlerinin olduğunu belirtti. “ Din yönü tek olan bir fenomen değildir. Aksine yönleri, yöntemleri, yorumları ve neticeleri çoktur ve yöntemlerin çokluğu mükemmelliğe götürür.” diyen Prof. Dr. Ramazan Altıntaş , daha sonra dini anlamada tek yöntem uygulamanın açmazlarına değindi. Bunları yorum tekelciliği, dini otoritenin siyasallaştırılması, geleneğin dinleştirilmesi, dini metinleri literal açıdan yorumlama başlıkları altında değerlendirdi. Sonuç kısmında Hasan Hanefî'nin görüşlerini değerlendirdikten sonra Prof. Dr. Ramazan Altıntaş sunumunu bitirdi. Daha sonra Prof. Dr. Erkan Yar ve Doç. Dr. Mahmut Ay tarafından tebliğin müzakeresi yapıldı.

Prof. Dr. Adil Bebek'in oturum başkanlığını yaptığı ikinci bölümde Doç. Dr. Metin Özdemir, “Kadı Abdulcebbar ve Gazzalî'nin Kur'ân ve Din Anlayışlarına Mukayeseli Bir Yaklaşım” adlı tebliğini sundu. Doç. Dr. Metin Özdemir tebliğinde Mu'tezile ve Ehl-i Sünnet ekollerinin iki önemli temsilcisi olan Kadı Abdulcebbar ve Gazzalî'yi ele alıp, onların Kur'an ve din anlayışları çerçevesinde ortak noktalarına ve ayırdıkları noktalara dikkat çekti. İki alimin Kur'an anlayışlarını ele aldıktan sonra , bu konuda özellikle Kur'an'ın mahluk olup olmadığı ile ilgili görüşlerine ayrıntılı bir şekilde yer verdi. Kadı Abdulcebbar'da Kur'an'ın yaratılmış ve muhdes olan vahiy şeklinde ele alındığını, Gazzalî'de ise Kur'an'ın diğer bütün eşyanın olduğu gibi 4 farklı ontolojik mertebesi olduğunu, bunların a'yan varlığı, zihindeki varlığı, dildeki varlığı ve boş sahifelere yazılmış varlığı olarak sıralandığını belirtti. Bunlara tek tek değinen Doç. Dr. Metin Özdemir konuşmasının devamında Kur'an'ın anlaşılması ve yorumlanmasına ilişkin tartışmalara yer verdi. Bu konuda Kadı Abdulcebbar'ın muvâzâ kavramı üzerinde önemle durduğunu ifade etti. Kur'an'ın icazına ilişkin tartışmaları da ele alan Doç. Dr. Metin Özdemir bu konuda iki alimin hem fikir olduklarını belirtti. Daha sonra iki alimin din anlayışlarını ele almaya başlayan Doç. Dr. Metin Özdemir özellikle onların din ile akıl arasındaki ilişki ve ikisinin birbirlerine nispetle konumları konusundaki görüşlerine yer verdi. Gazzalî'de din ile aklın birbirini tamamlayıcı olduğunu ancak dinin asıllarını ispat konusunda aklın olmazsa olmaz bir şey olmadığını, Kadı Abdulcebbar'da ise Allah'ı bilmenin akılla mümkün olduğunu, akıl ile naklin çelişmeyeceğini görüşlerini aktardıktan sonra konuşmasına son verdi. Tebliğin

müzakeresini Doç Dr.Kamil Güneş, Doç.Dr. Hulusi Arslan, Yrd. Doç Dr. Ahmet Akgüç yaptı.

30 HAZİRAN 2009 SALI

Oturum başkanlığını Prof.Dr. Süleyman Toprak'ın yaptığı sempozyumun ikinci gününün ilk oturumunda Doç. Dr. Selim Özarlan “Maturidi'nin Kur'an ve Din Anlayışı” adlı tebliğini sundu. Doç. Dr. Selim Özarlan konuşmasının girişinde Maturidi'nin doğduğu ve yetiştiği ortamdaki, eserlerinden bahsettikten sonra din kavramının üzerinde durdu. Daha sonra Maturidi'nin din anlayışı hakkındaki görüşlerini ele alıp, Maturidi'nin din ve şeriat ayırımına gittiğini, akılla din arasında, şeriatle vahiy arasında ilişki kurduğunu belirtti. Maturidi'ye göre dinin değişmediğini ancak şeriatın değiştiğine vurgu yapan Doç. Dr. Selim Özarlan Maturidi'nin Kur'an anlayışını ele aldı. Maturidi'nin nefsi kelam lafzi kelam ayırımına değinip nefsi kelamın yaratılmamış, lafzi kelamın ise yaratılmış olduğu görüşünü belirtip, Maturidi'nin bu görüşünün Ebu Hanife'ye dayandığını ifade etti. Sonuç kısmında Maturidi'nin akla verdiği önemi vurgulayarak konuşmasına son verdi. Tebliğin müzakeresini Doç.Dr. Hülya Alper yaptı.

Başkanlığını Prof. Dr. Metin Yurdagür'ün yaptığı oturumunun ikinci bölümünde Doç. Dr. Cağfer Karadaş “Sabiler Meselesi” adlı tebliğini sundu. Konuşmasının giriş bölümünde sabi kelimesinin fiil kökünden hareketle dinden çıkıp başka bir dine girme anlamına geldiğini, Peygamberimiz döneminde de bu anlamda kullanıldığını belirtti. Tefsir literatüründe Sabilere yer verildiğini ifade ettikten sonra, özellikle Taberi'nin bu konuya geniş verdiğine değindi. Diğer dini literatürlerde Sabilerden sabi sıfatı olarak değil, bir dinin müntesibi olan Sabiî olarak bahsedildiğine değinen Doç Dr. Cağfer Karadaş, genel anlamda İslam müelliflerinin” Sabiî “ kavramını puta ya da yıldızlara tapanların ortak adı olarak kullandıklarını belirtti. Konuşmasının devamında Sabiî denilen bir topluluk ile Müslümanların temasına değinen Doç. Dr. Cağfer Karadaş Hz. Peygamber döneminde böyle bir topluluğun bilinmediğini, Müslümanların uzun süre Sabiîlerin bir kavmin ismi mi olduğu yoksa dinden çıkıp yeni bir dine girenlere verilen bir isim mi olduğu konusunda tereddütte kaldıklarını ifade etti. Sonuç kısmında bu kelimenin bir kavmi ifade etmediğini ve Kur'an'da da bu anlamda kullanılmadığını belirten Doç. Dr. Cağfer Karadaş, din değiştirenlere verilen bir isim olduğunu belirterek ve Sabiî kelimesinin geçtiği ayetlerle ilgili yeni meal önerilerinde bulunarak sunumuna son verdi. Doç Dr. Cağfer Karadaş'ın tebliğinin müzakeresini Doç. Dr. Hasan Hüseyin Tunçbilek ve Doç. Dr. Salih Sabri Yavuz yaptı.

Oturum başkanlığını Prof.Dr. Şerafettin Gölcük'ün yaptığı üçüncü oturumunun birinci bölümünde Doç. Dr. Özcan Taşçı, “İbrahimî Dinler Projesinin Çöküşü” adlı

tebliğini sundu. Tebliğinde öncelikle “İbrahimî Dinler” kavramının ortaya çıkışının üzerinde duran Doç. Dr. Özcan Taşçı, “İbrâhimî Dinler” projesinin/ kavramının II. Vatikan Konsilinde ortaya çıktığından bahsetti. Ancak bu kavramın içine ilk planda sadece Yahudilerin dahil edildiğini, sonuçta Hıristiyanlığında Yahudi temelli olduğunu ifade ettikten sonra, Hıristiyanların Müslümanlarla diyaloga zorunluluk sonucu başladıklarını belirtti. Bu üç dinin teolojik bir zeminde buluşmalarının mümkün görünmediğini belirten Doç. Dr. Özcan Taşçı, Kur’an-ı Kerim’de Yahudilerden ve Hıristiyanlardan bahseden ayetlere konuşmasında yer verdi. Bu iki din mensupları için Kur’an’da müşrik tabirinin kullanıldığına değindikten sonra, sanıldığı aksine Yahudilerin tek tanrı inancına sahip olmadıklarını, Tanrının yanında başka tanrılar kabul ettiklerini ifade etti. Konuşmasının devamında İbrahimî Dinler projesinin en önemli figürünün hiç şüphesiz İbrahim olduğuna değinen Doç. Dr. Özcan Taşçı, aslında Yahudi- Hıristiyan ve Müslüman geleneğinde bu figürün uzlaştırıcı olmaktan uzak olduğunu ifade etti ve bu konuda Alman Der Spiegel dergisinden bir alıntı yaptıktan sonra bu gelenekler arasındaki temel farkın tevhid anlayışında olduğunu ve bunun önemli bir ayırım noktası olduğunu belirtti. Hıristiyan- Yahudi dünyasında İslam’ın terörle bir arada düşünüldüğünü ve bu düşünceyle diyalog kurmanın bir mantığının olmadığını belirterek konuşmasına son verdi. Tebliğin müzakeresini Prof. Dr. Mahmut Aydın ve Doç. Dr. Mustafa Alıcı yaptı.

Oturum başkanlığını Prof. Dr. Ahmet Saim Kılavuz’un yaptığı üçüncü oturumun ikinci bölümünde Dr. İbrahim Kaplan “ Erken Dönem Müslüman-Hıristiyan Polemik Geleneği” adlı tebliğini sundu. Konuşmasının girişinde bu konunun son zamanlarda tartışılan dinler arası diyalog konusunun bir parçası olduğunu belirttikten sonra, konunun Müslüman- Hıristiyan boyutunu ele alan Dr. İbrahim Kaplan öncelikle Hıristiyanlığa ilginin tarihi ve teolojik arka planından, neden ve nasıl polemik geleneğinin oluşturulduğundan bahsetti. İlk dönemde Hıristiyanlığa olan ilginin oldukça sınırlı kaldığını belirten Dr. İbrahim Kaplan, Irak, Suriye ve Mısır gibi çok dinli ve çok kültürlü bölgelerin fethedilmesiyle durumun değişmeye başladığını ifade etti. Tercüme hareketlerinin başlamasının da buna etkisi olduğunu açıkladı. Konuşmasının devamında ilk dönem Müslüman – Hıristiyan polemiğinin karakteristik yapısını ele alan Dr. İbrahim Kaplan, tartışmaların temel noktasının İsa’nın tabiatı üzerinde yoğunlaştığını belirtti. Önceleri karşılıklı dini tartışmalar şeklinde başlayan Müslüman- Hıristiyan teolojik ilişkilerinin daha sonra mektuplaşmalar ve nihayet reddiyelerle günümüze kadar ulaştığını ifade etti. Tebliğinin diğer bölümünde özellikle üzerinde polemiklerin yoğunlaştığı konuları açıklayan Dr. İbrahim Kaplan son olarak polemik geleneğinde

kullanılan yöntemlerden bahsederek konuşmasını tamamladı. Tebliğın müzakeresini Prof. Dr. Şaban Ali Düzgün ve Arş.Gör. Fikret Soysal yaptı.

Oturum başkanlığını Prof. Dr. Emrullah Yüksel'in yaptığı üçüncü bölümde, Doç. Dr. Hilmi Demir " Manici Dualizm ve Kelamcıların Savunusunun Teolojik Temelleri" adlı tebliğini sundu. Doç. Dr. Hilmi Demir tebliğinin başında Manihaizm'in doğuşundan ve bundan kaynaklanan tehdit algısından , Manihaizm'in tarihçesinden, yayıldığı bölgelerden , İslam ve Hristiyanlık üzerindeki etkilerinden bahsetti. Konuşmasının ikinci bölümünde Manici Düalizmi ele aldı ve düalizmin tanımını yaptıktan sonra düalistlere göre bütün varlık sisteminin iki ezeli – ebedi varlığın (iyilik – kötülük) bitmek bilmeyen mücadelesinin alanı olduğunu ifade etti. Konuşmasında kozmik düalizm konusuna da yer veren Doç. Dr. Hilmi Demir Manihaizm'e göre evrenin oluşumundan söz etti. Dikometik Üiversalizm kavramının üzerinde durduktan sonra, Mani'nin yapmış olduğu misyonerlik faaliyetlerinden , Maniciliğın siyasi karakter arz eden bir yapısı olduğundan bahsetti. Konuşmasının devamında düalizme karşı tevhid savunusu ve teolojik temellere değinen Doç.Dr. Hilmi Demir , kelamcıların gnostik dinlere karşı savunusu Tevhid ve Hudus kavramları üzerinde temellendirdiğini anlattı. Manilerin iddia ettiği gibi kötülüğün Tanrıdan bağımsız bir gerçeklik olarak ele alınıp alınamayacağına dair kelamcıların delillerini ele aldıktan sonra özellikle Kadı Abdulcebbar ve Maturidi'nin Manihaizme karşı yönelttikleri eleştirilere yer veren Doç. Dr. Hilmi Demir , kelamcıların düalistlere karşı savunularının ortak bir akıldan hareketle oluşturulduğunu ve başarıyı da bunun sağladığını belirterek sunumunu bitirdi.

1 TEMMUZ 2009 ÇARŞAMBA

Sempozyumun üçüncü gününde oturum başkanlığını Prof. Dr. Cihat Tunç'un yaptığı ilk oturumda Doç. Dr. H.Sabri Erdem "Hadisçilerin ve Kelâmcıların Din Anlayışları ve Çağdaş Kelâm" adlı tebliğini sundu. Tebliğinin girişinde din ile imanın Ashabul Hadis'te aynı anlamda olduğunu söyledikten sonra, Ashabul Hadis'ten Halimî ve İbn Teymiyye'den yola çıkarak onların iman anlayışlarını ortaya koydu. Onlara göre imanın söz ve amel olduğunu, sözün , kalbin sözü (tasdik) ve dilin sözü (ikrar) , amelin ise kalbin ameli ve organların ameli olduğunu belirtti. Konuşmasının devamında kelamcıların din anlayışlarının soyut karakterli, hadisçilerin anlayışlarının ise somut karakterli olduğunu vurguladı. Kelamcıların iman tanımının hadisçilerinkinden oldukça farklı olduğunu ifade ettikten sonra, kelamcılara göre imanın sadece kalp ile tasdikten ibaret olduğunu, amellerin imana dahil olmadığını belirtti. Konuşmasının sonunda din anlayışlarının yorumlardan ibaret olduğunu, çağdaş kelam açısından dinin anlamının Kur'an'a göre ortaya konulması gerektiğini vurgulayan Doç. Dr. H.Sabri Erdem, din ve

yorum birbirine karışırorsa yorumun da din olarak kabul görebileceği tehlikesine işaret ederek sunumunu tamamladı. Tebliğin müzakeresini Doç. Dr. Hüseyin Aydın ve Doç. Dr. Mehmet Evkuran yaptı.

Oturum başkanlığını Prof. Dr. Muhittin Bağçeci'nin yaptığı ikinci bölümde Dr. Zübeyir Bulut “Ortaöğretimde Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinde Diğer Dinlerin Öğretimi” adlı tebliğini sundu. Tebliğinde yeni ilköğretim DKAB dersi öğretim programını ve İmam Hatip Lisesi Karşılaştırmalı Dinler Tarihi dersi programını ele alan Dr. Zübeyir Bulut ,ortaöğretim programlarında ve ders kitaplarında dinsel çoğulculuk bağlamında İslam dışı dinlerin öğretimini değerlendirdi. Diğer dinlerin öğretiminde üç temel yaklaşım olduğuna değindi ve bunları şöyle sıraladı : Savunmacı veya Tarafı Din Öğretimi Yaklaşımı, Objektif Din Öğretimi Yaklaşımı ve Savunmacı Olmayan Din Öğretimi Yaklaşımı. Bunları açıkladıktan sonra ders kitaplarının önemi üzerinde durdu. İlköğretim DKAB dersi programında ve Ortaöğretim programında eskiye nazaran çoğulculuk anlayışı, öğrenen merkezlik vd. ‘ne daha çok yer verildiğini ifade etti. Dr. Zübeyir Bulut konuşmasının devamında Ortaöğretim DKAB dersi programında diğer dinlerin öğretimi konusunu ele alıp, programlarda din öğretiminin gerekliliği konusuna 6 temelde yer verildiğini belirtti ve bunları Antropolojik, Toplumsal, Kültürel, Evrensel, Felsefi ve Hukukî Temeller olarak sıraladı. Bunların içinde en çok Toplumsal ve Evrensel Temel bağlamında diğer dinlerin öğretiminin ele alındığını ifade eden Dr. Zübeyir Bulut daha sonra eski program ve yeni programları karşılaştırdı. Eski DKAB ortaöğretim programında diğer dinlerin savunmacı bir yaklaşımla öğretildiğini, yeni programda ise din hakkında öğrenme yaklaşımının öncelendiğini belirtti. Eski programda dinler arasındaki farklı noktalar ön plan çıkarılırken ,yeni programda ortak noktaların öne çıkarıldığından söz etti. Yeni ortaöğretim DKAB programında diğer dinlere yer verilen öğrenme alanlarını ve bunlara nasıl yer verildiğini, diğer dinlerin öğretimiyle ilgili kazanımları ve ünite açıklamalarını anlatan Dr. Zübeyir Bulut , tebliğinin son bölümünde çoğulculuğa önem veren, dinbilimsel yaklaşımı önceleyen yeni modelin dersin adına daha uygun olduğunu, bu model sayesinde “ din kültürü” olma yönünde önemli bir mesafe kat edildiğini belirtti ve konuşmasını bitirdi. Tebliğin müzakeresini Doç. Dr. Halil İbrahim Bulut ve Doç. Dr. Mehmet Kubat yaptı.

Oturum başkanlığını Prof. M. Saim Yeprem'in yaptığı üçüncü bölümde “ Lisans ve Lisans Üstü Derslerin Yeniden Gözden Geçirilmesi “ adlı tebliğde Prof. Dr. Süleyman Toprak, Prof. İlyas Çelebi, Prof. Dr. Ömer Aydın ve Prof. Dr. İsa Yüceer, ilahiyat fakültelerinde lisans düzeyinde okutulan kelim derslerini ve yüksek lisans, doktora programını değerlendirdiler. Prof. Dr. Süleyman Toprak, sürekli değiştirilen programlara, ders saatlerinin bazen azaltılıp bazen çoğaltılmasına değindikten sonra

bunların çok önemli olmadığını önemli olanın dersin içeriğinin doğru belirlenmesi olduğunu ifade etti. İlahiyat fakültesinden mezun olmuş bir öğrencinin temel kelam bilgisine sahip olarak mezun olması gerektiğini belirtti. Dersin içeriği ve nasıl işlenebileceğine dair kendine ait bazı öneriler sundu. Prof. İlyas Çelebi doktora programını ele aldı. Doktora ders dönemi, yeterliliğe hazırlanma ve yeterlilik sınavı, danışmanlık hizmetleri ve tez izleme faaliyetleri, doktora tezinin sonuçlandırılması ve tez savunması başlıkları altında programı değerlendirdi. Doktora programının önemini vurguladı. Prof. Dr. Ömer Aydın ve Prof. Dr. İsa Yüceer de yüksek lisans ve doktora programlarıyla ilgili genel değerlendirmeler yaptılar ve önerilerini aktardılar. Tebliğlerin ardından genel bir müzakere yapıldı.

Oturum başkanlığını Prof. Dr. Hüseyin Atay'ın yaptığı genel değerlendirme bölümünde Prof. Dr. İlhami Güler ve Prof. Dr. Osman Karadeniz sempozyuma ilişkin görüşlerini aktardılar. Bazı tebliğlerin konu başlıklarıyla uyumlu olmadığını ancak genel manada bilgilendirici tebliğlerin sunulduğunu belirttiler. Ayrıca genel müzakerelerin yapıldığı bölümlerin daha verimli geçtiği konusunda fikir beyan ettiler. Ardından XV. Kelam Koordinasyon Toplantısı'nın yeri ve sempozyum konusunun belirlenmesine geçildi. Farklı birkaç öneriden sonra "Hz. İbrahim" ana tema olarak belirlendi. Daha önce ev sahipliği yapma arzusunu belirten Şanlı Urfa, XV. Kelam Koordinasyon toplantısının ev sahibi olarak seçildi. Önümüzdeki sene Şanlı Urfa'da buluşabilmek dileğiyle toplantıya son verildi.